

En biografi . . .

Flemming Berendt

Barndom og opvækst

Jens Poul Andersen blev født den 26. oktober 1844 på gården "Avleholm" i Huseby ved Helsing, som søn af gårdejer Anders Pedersen (ca. 1817-1878) og Ane Sørensdatter (ca. 1821-1904). Jens Poul kom til verden fem år efter, at franskmændene Louis Mandé Daguerre havde præsenteret daguerreotypiet og hermed verdens første fotografiapparat.

Kameraet, denne enkle trækasse, med matskive og objektiv, skulle få afgørende betydning for J.P.A.'s voksne liv. Opvækstårerne var præget af begrænset skolegang og landlig idyl på faderens gård ved Arresø i det smukke Nordsjælland.

Gårdejer Anders Pedersen var en flittig mand, som ud over sit landbrug var interesseret i snedkerarbejde, bl.a. reparerede han redskaber og landbrugsmaskiner for egnens befolkning. I gårdens huggehus var indrettet et arbejdssted, velforsynet med værktøj, høvle- og drejebænk, og ikke mindst allehånde materialer. Den sparsomme skolegang gav den videbegærlige og eksperimenterende dreng tid til at hjælpe faderen med hans snedkermæssige sysler. Det skulle tidligt vise sig, at det håndværksmæssige arbejde lå godt for drengens rolige og kreative gemyt. Allerede i en alder af 12 år var han i stand til at tegne, konstruere og fremstille en kommode, og da han nåede konfirmationsalderen i 1858, havde han erhvervet sig så megen færdighed, at han kunne aflægge laugsprøve i snedkerhåndværket.

Kunstmaleren P.C. Skovgaard

Blandt de mange kunder fra det nordsjællandske område, som fik glæde af de veludførte småreparationer og gedigne frembringelser var kunstmaleren P.C. Skovgaard (1817-1875). Vi kan foreløbig kun gisne om, hvad kunstmaleren fik udført af arbejder hos J.P.A.'s far. Men en stor del af kunstnerens malerier prydes af meget

specielle håndudskårne egestræsrammer. Under de mange besøg på værkstedet har P.C. Skovgaard vist interesse for Jens Pouls usædvanlige evner. Hans smukke, sirlige tegninger og talent for formgivning har gjort indtryk, og kunstmaleren påtager sig at protegere J.P.A.

Han foreslår den unge mand, at få en faglig grunduddannelse, adgangsbilletten til Kunstakademiet. Jens Poul kommer i lære hos en malermester i Frederiksværk. Malerfaget bliver imidlertid hurtigt opgivet, hans lyst og evner går i retning af at arbejde i træ og metal.

J.P.A. i ivrig samtale med Peter Elfelt, den person, som fik mest betydning for den nyetablerede snedkermester. Foto: Fa. Elfelt.

På højskole

Året 1865 bliver et vendepunkt i den unge Jens Poul Andersen's livsbane. Ved hjælp af kunstmalerens venner, får han mulighed for at supplere sin mangelfulde skolegang, som han selv engang karakteriserede med ordene: "De fleste af Børnene var ikke stort klogere, da de kom ud af Skolen, end da de gik ind i den". Den videbegærlige unge mand indskrives på den Classenske

I Fortunagaardens udhus eller huggehus havde faderen indrettet sit lille snedkerværksted. Her lærte sønnen faderens færdigheder.
Foto: Elfelts "Stereoskop-galleri" nr. 118.

Højskole i Frederiksværk. Et højskoleophold strakte sig over fem måneder. Særlig fagene matematik og fysik får afgørende indflydelse på hans liv.

Fundamentet for anvendelse af fysikkens love bliver grundlagt. Han udviser usædvanlige evner, og lærerne forbavses ofte over deres elevs logiske løsninger på indviklede eksperimenter. Den velorienterede mønsterelev stiller ofte flere spørgsmål, end fysiklæreren kan svare på. I faget tegning fremstiller han løsningsmodeller, som er svære at forstå, men som utvivlsomt har været idékonstruktioner til senere "opfindelser", bl.a. en skytte-anordning, som binder garnknuden omkring det indhøstede neg, et væsentlig bidrag til opfindelsen af en "selvbinder-høstmaskine".

Umiddelbart efter højskoleopholdet får han ansættelse på den københavnske møbelfabrik, Severin & Andreas Jensen, Kongens Nytorv 13, samme adresse som det nuværende Magasin's ejendom i København. Arbejdet hos den kendte møbelfabrikant har givet ham yderligere lærdom i snedkerhåndværkets ædle kunst. Firmaet var kendt som ekspert i overfladebehandling af træ.

Et område som havde J.P.A.'s allerstørste bevågenhed. Snedkerfirmaet leverede i øvrigt møbler til den kongelige familie og den "Den Nordiske Industri- Landbrugs- og Kunstudstilling" i 1888.

"Håndbog i Fotografi"

I 1865 stifter J.P.A. bekendtskab med den første "Haandbog" for udøvende fotografer på dansk: L.G. Kleffels "Fuldstændig Veiledning i praktisk Fotografi". Bogens detaljerede beskrivelser af den fotografiske proces, men ikke mindst konstruktionen af et fotografiapparat bliver endnu en inspirationskilde, som sætter ham i gang med at fremstille sit første fotografiapparat. Den tyske forfatters indledende bemærkninger bliver gnisten, der tænder interessen hos den modtagelige unge mand:

"Ved dens Hjælp (fotografien) bliver det let for os at gjengive og mangfoldiggjøre gamle Haandskrifter, Documenter, Pennetegninger og Kort med største Skarphed og Nøiagtighed, saa man ikke er i stand til at skjelne Copien fra Originalen, og man kan saaledes bringe disse Ting til almindelig Kundskab. Ved dens Hjælp kommer Efterverdenen til at besidde et tro Billede af vore Tider og Dage! Historikeren vil, medens han nedskriver Historien om Fortidens Slægter og forlængst hensmuldrede Individuer, være i stand til at see Individerne for sig og benytte deres tro Ansigtstræk, deres Dragter, Bohave m.m., til sin Beskrivelse. Alt dette er Fordele og Nydelser, som vi have denne prægtige Videnskab at takke for; men vi tør haabe, da vi i den korte Tid, som er henrunden siden dens Opdagelse, have gjort saa store Fremskridt, at der maa kunne gjøres endnu meget Mere.

Lysets, Varmens og Elektricitetens Virkninger ere langtfra saa tilstrækkelig udforskede og bekjendte, at vi nok tør gjøre Regning paa nye Opdagelser, om hvilke Ingen vistnok nu har nogen Anelse. Lad os derfor ufortrødent skride frem paa den anviste Vei og ikke overse det Allermindste af hvad der forekommer eller afviger i vor Praxis fra det Sædvanlige; thi ofte bliver netop dette Kilden til store nye Resultater". En anden bog som får betydning for ham er: "Kortfattet Anviisning til

at dreie, arbejde i Metaller og slibe optiske Glas" af forfatteren F.R. Friis. Denne bog udkom i 1867 - og blev startskuddet til bygning af den drejebænk samt værktøj, som er grundlaget for at fremstille bl.a. de fototekniske produkter.

Snedkermester Jens Poul Andersen

I 1875 afhænder faderen gården i Huseby og flytter til Nellerød for at overtage morfaderens gård, "Fortunagaarden". J.P.A. følger med, hvorefter far og søn i fællesskab etablerer et værksted. Gårdens beliggenhed ved Nellerødvejen, hovedfærdselsåren mellem Hillerød og Helsingør, er central. Strækningen tilbagelægges af de omkringboende, som i stadig stigende omfang indleverer reparationer på det lille værksted. En af disse kunder var fotograf Carl Rathsach (1839-1911) fra Hillerød. Under et besøg på værkstedet i 1879 præsenterer han sin bydreng, og senere elev, den 13-årige Peter Lars Petersen (1866-1931), som fra 1901 bærer navnet kgl. hoffotograf Peter Elfelt. Han skulle blive den person, som fik mest betydning for den nyetablerede

1875 overtager Jens Poul Andersens far sin morfars gård "Fortunagaarden" i Nellerød. I 1898 udstykkes de omtalte 1.600 m² fædrene jord til det der i dag hedder Nellerødvej 20.
Foto: Elfelts "Stereoskop-galleri" nr. 309

snedkermester. I 1883, efter udstået læretid, får Peter L. Petersen ansættelse hos den københavnske fotograf Johannes Petersen (1845-1936), samtidigt indgår han en kontrakt med J.P.A. og bliver eneforhandler af hans "Nellerød-kameraer". Et samarbejde der skulle vare hele livet !

I 1898 bliver der udstykket 1.600 m² fra den fædrende jord med adressen Nellerødvej. Jens Poul Andersen vil løsrive sig, og går i gang med at bygge sit eget lille hus af den arv, han får efter

faderens død. Han dræner først jorden ved hjælp af et sindrigt dræningssystem, som han selv konstruerer. Herefter indsamler han kampesten fra de omkringliggende marker, kløver dem, de skal udgøre husets fundament. At det har været nødvendigt, får man sandelig et indtryk af, når loftetagen i dag tages i øjesyn. Hele tagkonstrukt-

Den myreflittige J.P.A. poserer i selvbygget saksestol. Den var konstrueret som sidde og arbejdsstol, idet sædet kan reguleres ved hjælp af to indskydningspaler. Privat eje. (Fotograf ukendt)

tionen er tappet sammen, og udført i fuldkantet lærketræ, så hårdt som granit. Alt træværk, døre, gulve og paneler er fremstillet med omhu og akkuratse af mesters egen hånd. Efter tre års arbejde står huset færdigt, hvorefter alle dets vægge kalkes okseblodsbrøde, en farve som ikke ændres i hele hans liv.

Sideløbende tegner og fremstiller han sine egne møbler, hvoraf et skab, en skænk og en kommode stadig befinder sig i huset. I 1902 lyder ejendomsvurderingen på over 4.000 kroner !

En rejse til England

Peter L. Petersen ønsker at hans kamerakonstruktør skal være på forkant med udviklingen i det store udland, og i 1887 arrangerede "Rejsestipendieforeningen" en englandstur. De tilmelder sig, og rejser sammen til Manchester for at studere britisk kameraproduktion. Det er på denne rejse fotograf Peter L. Petersen optager stereobilleder med J.P.A.'s første stereokamera, bl.a. af kapellet i Newcastle, stereobillede nr. 1, en idé som udvikler sig til at blive en forrygende salgssucces.

Efter hjemkomsten fra England fortsætter J.P.A. med at konstruere og fremstille kameraer efter eget koncept og design. Han beslutter sig til at deltage i "Den Nordiske Industri- Landbrugs- og Kunstudstilling" i København 1888, hvor hans apparater tilmeldes udstillingen under gruppe 12 som nr. 36: "Andersen J.P. Mekanikus Nellerød pr. Helsingør - Kameraer og Stereoskoper". I Dansk Fotografisk Tidsskrifts septembernummer beskrives udstillingen af Leopold Hartmann:

"Af fotografiske Cameraer, Præparater og andre Hjælpemidler findes forholdsvis faa paa Udstillingen. Hr. Mekaniker Andersen i Nellerød har udstillet en Del veludførte Camera'er, ved dette Omraade".

Udstillingsforløbet er dog ikke tilfredsstillende for "Mekanikus" Jens Poul Andersen, som skriver i et brev til "Fællesrepræsentationens" stifter og formand, fabrikant Axel Meyer, at han føler sig krænkede over den behandling, der bliver ham til del. Med sin smukke og sirlige skrift anklager han udstillingskomitéen og ønsker at få svar på, hvorfor udstillede fotografiapparater af langt rin-

Jens Poul Andersen slikker solskin udenfor sit hus. Og som næsten altid - iført bowlerhat. (Fotograf ukendt)

gere kvalitet end de to af ham udstillede har fået "hædrende Omtale", medens hans apparater er forbigået i tavshed. Bittert anklager han medlemmer af bedømmelseskomitéen for at de promoverer udenlandske "Kamera Importører, som har lagt uvilje imod Andersen for dagen". Det siges, at han fra denne dag udelukkende kaldte sig snedker!

Han fortsætter dog med at dygtiggøre sig, og allerede året efter søger han og får tilkendt et rejselegat til Verdensudstillingen i Paris 1889. På

denne rejse, sammen med Peter L. Petersen, medbringer han en spadserestok med indbygget fotografiapparat. Ved grænsen mellem Tyskland og Frankrig bliver J.P.A. tilbageholdt i flere timer, mistænkt for spionage. På turen besøger

Lysten til at stifte familie var ham fremmed, men de nærmeste slægtninge og naboer besøgte ham ofte. (Fotograf ukendt)

han forskellige tyske kamerafabrikker, hvor han får erfaringer vedrørende indkøb og udvælgelse af træsorter.

Den 1. maj 1890 etablerer Peter L. Petersen eget atelier på Købmagergade 64, hjørnet af Kultoret. Salget af "Nellerød-kameraer" forøges støt i tiden fremover.

Mennesket J.P.A.

Jens Poul Andersen var et myreflittigt menneske, han arbejdede fra den lyse morgen, hvor man kunne se ham stå i sit værksted, dybt engageret i sit virke. En god lang arbejdsdag varede til midnat. Sådan var det i hans bedste og mest aktive leveår.

Den spændstige, ranglede skikkelse var altid iført en sort bowlerhat og strikket vest - for enden af de lange ben et par spidssnude "franske" træsko. Kroppens bevægelser var sindige og præcise, han udstråede målbevidsthed og energi - en person som nok kunne sætte sig i respekt.

Hans enkle levevis begyndte fra morgenstunden, med te og honning-madder. Fra broderdatteren, Ane Andersen, ved vi, at middagsmenuen bestod af kogt torsk, der serveredes mandag, tirsdag og onsdag, medens torsdag, fredag og søndagsmenuen stod på klipfisk, som aftensmad altid saltet flæsk. Han glædede sig imidlertid altid, når Peter Elfelt medbragte den obligatoriske pose wienerbrød.

Københavnervisit

Der var tilsyneladende intet, som kunne ændre på hans levevis. Når han lejlighedsvis aflagde besøg hos fotograf Peter L. Petersen, var det som regel i forbindelse med levering af et specialbygget kamera eller drøftelse af nye bestillinger. Turen gik da med tog fra Kagerup til Hillerød, videre mod København, hvor han boede hos familien. Det var sædvane, at hoffotografen inviterede til frokost i det fornemme Hotel d'Angleterre på Kongens Nytorv.

Vi ser dem for os, den noble Peter Elfelt side om side med den sindige almuesnedker spadsere fra Østergade til hotellet, hvor den forudbestilte frokost stod klar. Medens Peter Elfelt nød sin halve hummer, postej og ost med en flaske Riesling, var menuen for Jens Poul Andersen mere spartansk: fire rundtenommer rugbrød med fedt og spegepølse, dertil postevand!

Jens Poul Andersen var også musikalsk, han byggede sin egen violin og spillede for familie og venner, efter sigende var han en habil violinist. Lysten til at stifte familie var ham fremmed, han forblev ungkarl hele sit liv, intet skulle distrahere hans tankevirksomhed, og den personlige bekendtskabskreds var lille.

I en længere periode omkring århundredskiftet havde han ansat en husbestyrerinde, Stine Jørgensen. 1895 ansatte han en lærling, Marius Laurits Christiansen, som blev udlært i 1899. J.P.A.'s helbred var tilsyneladende godt, men omkring 1912 udvikledes en døvhed, som forværredes med årene, og som i høj grad bidrog til hans indesluttethed, selv over for de nærmeste naboer. Det fortælles, at når der kom kunder på værkstedet, fremdrog husbestyrerinden et kohorn, hvori hun råbte, at der var besøg. J.P.A. fremstillede i øvrigt et miniature-høreapparat, som han dog sjældent brugte.

Sølvmedalje til J.P.A.

Det var uhyre svært, for ikke at sige næsten umuligt, at få ham til at deltage i de aktiviteter, som Dansk Fotografisk Forening arrangerede. En undtagelse var dog i 1906, da foreningen ville bære ham med en sølvmedalje ved en fest. Som det fremgår af referatet i Dansk Fotografisk

Forening's tidsskrift, kneb det med at få ham til hovedstaden, men det lykkedes, og den 25. oktober kunne foreningens formand, Peter Elfelt præsentere aftenens gæst, her refereret af foreningens sekretær:

"Hr. Elfelt dvælede i et længere og varmt følt Foredrag ved denne geniale og beskedne Mands Livsværk, fortalte om hans første famlende Forsøg for 40 Aar siden, om hans utrolige Flid og Snille, om alle hans Fremskridt og Sejre og fremhævede atter og atter, at ingen Vanskelighed var i Stand til at standse hans Virketrang, ingen Fordring til et Apparat saa svær, end at den jo blev overvundet, og omtalte endelig hans sidste Arbejde, en vidunderlig udført Kinematograf, der endog overgik de fineste og bedste Apparater fra Udlandet.

Og saa var der den Fortjeneste ved Hr. Andersens Frembringelser, at de kun i meget ringe Grad var Kopier af andres, men i de fleste Tilfælde var selvstændige Opfindelser udstyrede med Masser af Finesser, som var ganske originale og endog ofte var blevne brugte af udenlandske Firmaer, uden at der var forandret saa meget som en Skrue i den originale Model".

Herefter blev en samling "Nellerød-kameraer" forevist, dels Elfelts egne, dels lånte apparater. Til sidst overrakte formanden D.F.F.'s sølvmedalje til J.P.A. som en påskønnelse af 40 års fortrinlig virksomhed i fotografiens tjeneste, hvorefter:

"Medlemmerne sluttede sig dertil ved at rejse sig og hilse Hr. Andersen med lange vedvarende Haandklap. Hr. Andersen takkede synligt bevæget for Foreningens Udmærkelse og forklarede i Løbet af Aftenen adskilligt om de forskellige Apparaters Tilblivelseshistorie".

Jens Poul Andersen var meget aktiv gennem hele sit liv, undtagen i perioder hvor gigten plagede ham voldsomt. Efterhånden som den høje alder lagde en dæmper på energi og virkelyst, levede han ubemærket og spartansk som altid. Som 90-årig oprettede han et testamente, hvorved Ane Andersen arvede det gældfri hus, samt alt indbo og værkstedet. Han efterlod sig ingen penge af betydning. Hun boede i huset til sin død i 1970. Når man i dag får kontakt med de lokale indbyggere i Nellerød, Helsingø og de mange

Jens Poul Andersen fotograferet på 80-årsdagen
d. 26. oktober 1924

Foto: Marius Laurits Christiansen (del af stereofoto)

småbyer, forbavses man over den store indflydelse hans virke har udøvet. Andengenerations efterkommere udtaler sig med den største respekt

og agtelse, nogle kan endda fremvise redskaber og ting, som pågældende har lært at fremstille af sin far eller bedstefar, der har kendt snedkeren i det lille hus. En snedker, som jeg besøgte under min research, fremviste et komplet sæt snedkerværktøj, i en udførelse som kunne det være udført af mesteren selv. Hans bedstefar havde lært snedkerhåndværket af Jens Poul Andersen.

"Opfinderen" J.P.A.

Det er umuligt i dag at afgøre, hvilke konkrete "opfindelser" J.P.A. gjorde, udover dem der foreligger godkendte patentansøgninger på indenfor det fotografiske område. Han fik den 1. juni 1877 overrakt et dokument på Bernstorff Slot, forsynet med kong Christian IX's segl og underskrift, hvilket gav ham eneret på en opfindelse i 5 år. Derudover konstruerede han udspekulerede brandalarmer til redning af kreaturer. En cykel (vælte-peter), mekaniske forbedringer af Malling-Hansens skrivekugle og sættemaskinen samt et messingmikroskop, som er fundet i privat eje. Den før omtalte "meje- og selvbindermaskine" blev færdigtegnet og indgivet til et patentbureau.

Familie og venner samlet omkring Jens Poul Andersen på hans 90-årsdag d. 26. oktober 1934.

Efter tre års arbejde kunne bolig og værksted tages i brug omkring århundredskiftet. Indenfor de to vinduer i gavlen havde J.P.A. indrettet værksted.

Foto: S. Løvstad 1977.

Her fandt man konstruktionen for fantastisk, hvilket blev ham gjort bekendt ved et fremmøde. Man så på den "tavse og sære" snedkermester ovenfra og nedefter, hvorefter der forlangtes et urimeligt højt patenthonorar, som man vidste J.P.A. ikke kunne præstere. Efter hjemkomsten til Nellerød blev tegningerne lagt i en stor slidt mappe og glemt. Kort tid efter hans død brændtes alle tegninger og papirer, deriblandt en notatbog, hvori alle hans nummererede fotografiapparater var opført - ingen skulle grine ad den "sære" mands gerninger !

Slutspil

I april 1933 optræder for sidste gang en annonce i Dansk Fotografisk Tidsskrift, hvori J.P.A. tilbyder: *"Reparation af Kameraer og Stativer, samt modtager Bestilling på nye"*.

Han er da 89 år. Endnu føler han sig i stand til at kunne udføre sit håndværk, men Jens Poul Andersens lange og indholdsrige liv er ved at ebbe ud. I forsommeren 1935 begynder det for alvor at gå ned ad bakke. Den 13. juli skal blive hans sidste dag.

Begravelsen foregik i stilhed på kirkegården i Maarum, kun få mennesker fulgte ham til graven. Den person, som bedst af alle, der kunne have skrevet hans nekrolog, kongelig hoffotograf Peter Elfelt, var død tre år tidligere. Det skulle derimod blive en anden beundrer, forfatteren og globetrotteren Holger Rosenberg, som i et lille mindeskrift "Geniet fra Nellerød" fortæller om hans liv og gerning.

Med sit livssyn - der i alle måder var præget af behov for mådehold og troværdighed - ville Jens Poul Andersen have fundet det meget upassende

at man kaldte ham: "Geniet fra Nellerød". Han var håndværker. En opfindsom mand, som med stor håndværksmæssig formåen og uhyre flid brugte alle kræfter og sin usædvanlige forståelse for en opgaves tekniske og æstetiske muligheder for at fremstille ting af bemærkelsesværdig kvalitet.

På hans beskedne gravsten står indhugget titlen: "Snedker" - med rette kunne der have været tilføjet: opfinder, kamerabygger, mekanikus, optiker, tegner, violinbygger og fotograf !

Litteraturhenvisninger:

- Dansk Fotografisk Tidsskrift 1887. s.369. 1888. s.871924,s.95.
 Illustreret Familie Journal, 4/8 1924.
 Dansk Fotografisk Tidsskrift. Oktober 1906.
 Elfelt, Peter: Egen beretning til Ordenskapitlet 1909.
 Rosenberg, Holger: Frederiksborg Amts Årbog 1941. s. 3-15.
 Illustreret Familie Journal 4.8.1964.
 Frederiksborg Amts Avis 13.3.1971. og 14.10.1972.
 Billedbladet 16.april 1971.
 Foto & Smalfilm nr.12.1974.
 Rosenberg, Holger: Jorden rundt med Holger Rosenberg. Hasselbalchs forlag, København 1951.
 Elfelt, Peter: Beretning på D.F.F.'s foreningsmøde 25. oktober 1906.
 Politiken 1925: Naturgeniet fra Nellerød.
 Mentze, Ernst: Focus 1944. Epokegørende opfindelse i ny belysning.
 Geniet fra Nellerød fylder 100 Aar. Jul i Nordsjælland 1944. S. 58.
 Hending, Arnold: Geniet, man har glemt. "Hus & Hjem" 1945.
 Uhrskov, Anders: Kultur og Folkeminder VII. s. 108. 1955.
 Hansen, Anders: "Jul i Nordsjælland 1956". Dansk film begyndte hos snedkeren i Nellerød.
 Heinberg, Åge: "Se & Hør" 24. januar 1958. Danmarks Edison var snedker i Nellerød.
 Vejby-Tibirke årbog 1970-71.
 Wiberg, Mogens: Nordsjællands geni ved at blive glemt. Frederiksborg Amts Avis 13. marts 1971.
 Hansen, Anders: Et geni i landsbyen. Berlingske Tidende 12. januar 1978.
 Nielsen, Svend: 50 års jubilæet for J.P.A. Frederiksborg Amts Avis 14. oktober 1981.
 Andersen, Mette: Geniet fra Nellerød bag Elfelts kameraer. Nordsjælland 28. april 1983.
 Nielsen, Svend: Geniet fra Nellerød - en dansk Edison.
 Jørgensen, K.O.B.: Jens Poul Andersen. Om fotoapparater og om "Geniet fra Nellerød", 1981.
 Hending, Arnold: Da isbjørnen var lille. Urania. 1945.
 Løvstad, Sigfred: Om danske kamerafabrikanter. Teknisk Museum's årbog 1981.
 Adresseavisen: 27.7.1840.
 Nyere Helsingborg-Posten: 15.8.1840.
 Beretning fra Dansk fotografisk Forening, VIII, 1894 s.218f., 220, 229f.
 Politiken 7.12.1894.
 F.Henriksen: Menn. (Aarsberetning), I, 1917, s. 396-97.
 Thorvaldsens Museum Aarsberetning 1917.
 N.T.f.F. VI, 1922, s. 1-5.
 N.T.f.F. X, 1926, s. 81-82 og 114-115.
 D.f.T. XLIV, 1922, s. 2ff.
 Robert Meyer: History of Photography, Jan. 1978.
 Bjørn Ochsner: Fotografer i og fra Danmarks til og med år 1920. Kbh. 1986.
 Louis E. Grandjean og Albert Fabritius: Den lille Portrætkunst. Gyldendal 1949.